

ЕКОНОМІКО-ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ МІЖНАРОДНОГО БІОСФЕРНОГО ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

О.Є. Рубель

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Одеса

Конвенція про біологічне різноманіття проголошує своїми трьома базовими цілями: збереження біорізноманіття, стале використання його компонентів та отримання на справедливій і рівній основі вигід, пов'язаних з використанням генетичних ресурсів, створюючи ідеологічне підґрунтя функціонування біосферних резерватів. На перше місце виходить збереження біологічного різноманіття, на друге - сталий соціально-економічний розвиток, а на третє місце стає моніторинг стану біосферних резерватів. Ці три взаємозалежних функції і лягли в основу Севільської стратегії біосферних резерватів, що була схвалена разом з новою Концепцією біосферних резерватів і Статутних рамок Світової мережі біосферних резерватів ще в 1995 р. [1].

Поняття "біосферного резервату" принципово відрізняється від української природоохоронної категорії "біосферних заповідників", як зауважує ряд дослідників [2]. Відповідно до концепції біосферних резерватів, цей тип особливо охоронюваних природних територій не є природоохоронною категорією (з 1994 р. Міжнародний союз охорони природи вже не включає їх у відповідний перелік), хоча і включає в це перелік зони строгої охорони біосферних резерватів [3].

Положення Севільської стратегії біосферних резерватів [4] не перекреслює наробок в Україні, уже створених біосферних заповідників, визнаних ЮНЕСКО. Обов'язковою умовою є створення консультаційних рад і розробка для заповідників менеджмент-планів [5]. Разом з тим, не є обов'язковим ухвалення рішення щодо біосферного резервату на національному рівні після визнання ЮНЕСКО (в Україні застосовується відповідний Указ Президента, хоча після внесення в 2000- м році змін у Закон "Про природно-заповідний фонд України" цей Указ не відповідає рішенням ЮНЕСКО. Номінацію на біосферний резерват в Україні офіційно направляє до ЮНЕСКО Національний комітет України по програмі ЮНЕСКО "Людина і біосфера" при Національній академії наук України [6]. Так само вся координація й науково-методичний супровід наукових досліджень, спрямованих на розробку науково обґрунтованої національної політики в сфері охорони природи і сталого використання природних ресурсів і екосистем, займається цей орган (НК МАБ України).

У цій роботі ми розглядаємо окремі аспекти біосферного природокористування в Україні з особливим розглядом економічних, інституціональних (трансакційних) його аспектів.

Інститут біосферного природокористування містить у собі, насамперед, діяльність біосферних резерватів. Відповідно до Севільської стратегії [5], біосферні резервати виконують три взаємозалежні функції:

1. Збереження - внесок у збереження ландшафтів, екосистем, видів і генетичних ресурсів;
2. Розвиток - сприяння економічному й соціальному розвитку, сталому в соціально-культурному та екологічному відношенні;
3. Науково - технічна підтримка демонстраційних проектів, екологічної освіти та підготовки кадрів в області навколишнього середовища, наукових досліджень і моніторингу, які пов'язані з місцевими, регіональними, національними та глобальними питаннями збереження природного середовища та сталого розвитку.

Економіко-екологічна (ЕЕ) трансакція може розглядатися як складова частина трансакції природокористування, що, у свою чергу, може бути описана наступною евристичною формулою:

Природокористування = Ресурсна трансформація + Економіко-екологічна трансакція

Розглянемо докладніше категорію "ресурсної трансформації". Згідно Д. Норту Інститути разом із застосовуваними технологіями визначають розмір цих трансакційних витрат. Необхідні засоби для того, щоб трансформувати перетворення ресурсів землі, праці й капіталу в товари та послуги. Ця трансформація є функцією не тільки застосовуваної технології, але й інститутів. Таким чином, інститути мають ключове значення для витрат виробництва [7]. Таким чином, ресурсна трансформація є однією із ключових категорій інституціональної економічної теорії.

Метою економіко-екологічної трансакції є організаційне, інформаційне, цільове забезпечення системи сталого природокористування. Ця мета є актуальною для всіх управлінських рівнів, мікро- і макро- економічних завдань і порядку трансакції.

Відповідно до запропонованої концепції ЕЕ трансформації ЕЕ трансакція біосферного заповідання є однією з вищих щаблів ЕЕ трансакції, представленої комплексом менеджменту

біосферних ресурсів: формування національної екологічної мережі з біосферними ядрами (центрами), охорона та відтворення біологічного та ландшафтного різноманіття, забезпечення біосферних послуг і посилення біотичних механізмів саморегулювання та самовідтворення навколишнього середовища.

Для умов біосферного природокористування: ресурсна трансформація це, відповідно: (а) - збереження інтегрального (біосферного) природного ресурсу; (б) - розвиток (економічне, соціальне для району/території біосферного природокористування); (в) - наукова й інформаційна складова - створення інноваційного інформаційного продукту.

Як видно, особливістю ЕЕ трансформації для біосферного природокористування є певне проникнення елементів ЕЕ трансформації в ЕЕ трансакцію. Аналізуючи ЕЕ трансакції з економічної, суб'єктної сторони можна сказати: ЕЕ трансакція охорони природи пов'язана з економічною та інституціональною взаємодією ряду принципалів і акторів, учасників природокористування: адміністрація заповідника, ієрархія державної служби, природокористувачі (спеціальне природокористування) місцеві жителі (загальне природокористування).

Основними елементами ЕЕ трансакції біосферного заповідання є, безумовно, "обмеження" для групи А (А-трансформація), дозвіл (квотування, ліцензування та ін.) - для групи Б (Б-трансформація) й "забезпечення" для групи В (В- трансформація).

Разом з тим, виходячи із запропонованої нами структури ЕЕ-трансакції, трансакція біосферного заповідання буде представлена як "евристична" сума трансакції (біосферного) менеджменту, представленого забезпеченням ресурсної безпеки резерватів та управління біорізноманіттям, сума трансакції раціонування, в першу чергу, пов'язаним з процесом «номінування» біосферних резерватів і трансакції обміну та торгів, зокрема, що включає викуп земельних ділянок для біосферних резерватів (досвід Всесвітнього фонду охорони природи).

Висновки

1. Менеджмент біосферних заповідників в Україні носить характер, властивий всій структурі управління природними ресурсами. Нестача системності, фінансів, інформації ледь покривається високим різноманіттям природних територій. У зародковому стані залишаються такі механізми менеджменту як державно-приватне партнерство та плата за екосистемні послуги.

2. Економіко-екологічна трансакція не заміняє функцій менеджменту природоохоронної діяльності та функцій управління природокористуванням, які, у свою чергу, претендують на особисте місце та окрему теорію. Категорія трансакція дозволяє розглянути механізми природокористування (у тому рахунку біосферного) з нової точки зору: питання мотивації, взаємодії суб'єктів природокористування, ефективності витрат, і, нарешті питання саморегулювання економіко-екологічної системи управління, що є ядром інституціональної економічної теорії взагалі та економіко-екологічного її застосування, зокрема.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Яременко Л.П. Вдосконалення порядку охорони природних комплексів – шлях до адміністративної реформи / Л.П. Яременко // Теорія і практика заповідної справи в Україні: [Збірник наукових праць]. — Київ, 2005, — С. 6 -12.
2. Леоненко В. Із зачаткуванням Міністрами довкілля... Віктор Ліоненко, Галина Миничева, Валентин Волошин, Пол Гориап // Севільська стратегія біосферних резерватів. / [текст, — Проект TASIC «Озера Нижнего Дуная»], 2001. — С. 3-5.
3. Миничева Г. З ініціативи проекту Tasis... Галина Миничева, Виктор Леоненко, Валентин Волошин, Пол Гориап // Севільська стратегія біосферних резерватів. / [текст, — Проект TASIC «Озера Нижнего Дуная»], 2001. — С. 1-2.
4. Севильская стратегия развития биосферных резерватов.// "Заповедники Крыма-2007: 10 лет", 2007 —1 электрон. опт. диск (CD-ROM): зв., цв. ; 12 см + рук. пользователя (1 л.) + открытка (1 л.). – Систем. требования: ПК 486 или выше ; 8 Мб ОЗУ ; Windows или Windows XP; SVGA 32768 и более цв. ; 640x480; 4x CD-ROM дисковод; 16-бит. зв. карта; мышь. – Загл. с экрана. – Диск и сопровод. материал помещены в контейнер 20x14 см.
5. Большаков В. Н ., Мишин А. С . Некоторые аспекты Севильской стратегии для биосферных резерватов // Заповедное дело России : принципы, проблемы , приоритеты . — Т .2. — Бахилова Поляна, 2003. — С . 511–512 .
6. Лукинов И.И. Региональная экономическая политика в условиях рыночной трансформации хозяйства // Національні і регіональні особливості реформування соціально-економічних відносин, регулювання екологічних процесів в Україні та Польщі. — К.: Ін-т економіки НАН України, 1997. — С. 11-35.
7. Норт Дуглас Институты, институциональные изменения и функционирование экономики\ Пер. с англ. А.Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б.З. Мильнера. — М.: Фонд экономической книги "Начала", 1997. — 180 с..